

A KÖZJOGI S KÜLÖNÖSEN A KÖZIGAZGATÁSI BIRÁSKODÁS PHILOSOPHIÁJA.

A közjogi és különösen a közigazgatási biráskodás tárgyában, évek előtt, a „Jogtudományi Közlöny“-ben hosszabb cikksorozatot tettem közzé. Célom akkor is az volt, ami jelenleg, t. i. küzdeni a divatos privatizáló irány ellen, és tördelni a közjog által viselt magánjogi bilincseket; mert sokszor úgy látszik, mintha a feudalismus le-
döntése által nem szünt volna meg az államnak magánjoggá való degradáltatása, hanem inkább egyesek privilegiumából, egyetemes joggá szé-
lesbült.

A közjogi biráskodás a nemzetnek, mint államnak erőt ad a bi-
rói módszer formalismusa által. Ezen formalismust ma kettős irány-
ban kell védenünk: egyfelől, nehogy a polgárok magánjogává legyen, és
erő helyett gyöngeséget vigyen a nemzeti organismusba; másfelől, nehogy
a természettani világnézetben fölolvadjon és megszűnjék formalismus
lenni. Ott a magánjog merevsége, itt a joghiány bizonytalansága fe-
nyeget.

Az u. n. természettani iskola jótékony intés, mert hang-
sulyozva a fejlődési elvet, mellőzi a politikai elméletek egyoldalúságát; de
csak is intés, és lényegileg merőben elhibázott irány, mivel az állam
nem a külső természettől kölcsönzi a fejlődési elvet, hanem ezen elv ép
oly eredetileg és közvetlenül megvan az államban, mint a külső termé-
szetben. A természettani iskola az államot a külső természet vak erői
közé súlyesztvén, a nemzetben ép azzal ellenkező szellemet fejleszt, mely
a közigazgatási és általán a közjogi biráskodás célja. A farkas nem
szokta contradictorice széttépni az özet, s ha az államba viszsziük
a külső természet nyers erőinek uralmát, a lényeg ugyanaz marad. Ily
elv mellett a közjogi biráskodás csak az önkény takarója lenne. A ter-
mézettani iskola az államot egy folyékony tömeggé teszi, mely önkény
gyakorlására és türésére egyaránt alkalmas. Igaz, hogy okmányokkal ke-
zünkben nem állíthatjuk meg a történetet, de okmányok és törvényekkel,

szóval jogi formalizmussal, nem is a történetet, hanem az emberi önkényt akarjuk megállítani.

„A közjogi és közigazgatási biráskodás philosophiája“ alatt értem ezen biráskodás végső alapjainak kinyomozását, lényegének és szervezete vezérelveinek az állameszméből való deducálását, és gyakorlati szempontból, az így megállapított iránynak, a közjogi biráskodás fölépítésének százados munkájában, vas-következetességgel való megtartását.

Mínthogy a közjogi biráskodás philosophiai alapja az állameszméből deducálandó, ennél fogva, a szerint, amint az ember az államról különböző fogalommal bír, szükségkép a közjogi biráskodás megoldásában is igen különböző irányt kell követnie. A társasági állam hívei, miként az egész államban, úgy a közjogi biráskodásban sem látnak egyebet, mint az egyén jogát védő pusztá intézményt. Viszont a nemzetállam szempontjából, a közjogi biráskodás, a nemzet ethikai személyének élő szervezete, maga az államilag activ nemzetszemély egy bizonyos formában.

A közjogi biráskodás szorosan összefüggvén az államhatalom szervezetével, a mondandók megértése végett különösen arra kell utalnom, hogy a három hatalmi ág, a törvényhozó, kormányzó és birói hatalom, nem egyéb, mint a nemzet a maga törvényhozó, kormányzó és birói szervezetében, tehát mindig ugyanazon nemzet, mint absolut államalany, a maga szervezetének hármas alakjában.

I. Általán a közjogi biráskodásról.

A részt nem ismerhetjük meg tisztán, ha az egészet szem elől tévesztjük. Rész a közigazgatási, egész a közjogi biráskodás. A közigazgatási biráskodásról még sohasem volt oly gyakran szó, mint ma; és ez rendén is van: mert a közigazgatási biráskodás korunknak megoldásra váró nagy kérdései közé tartozik. De a közjogi biráskodást vagy épen nem említik, vagy legfőlebb töredékesen, -- annak egész rendszerét elvi egység által megvilágítani elmulasztva, vagy alatta is csak a részt, t. i. a közigazgatási biráskodást értik, és azt a maga világtörténetileg és philosophiailag teljes rendszerében tekintetbe venni nem szokták. És mégis bizonyos, hogy a rendszer részéről helyes fogalmunk csak úgy lehet, ha a rendszer a maga egészében, gyökerétől a lombkorona tetejéig, tisztán áll előttünk.

Más körülmény is homályba meríti korunk nagy kérdését, a közigazgatási biráskodást, de ez a homály eltakarni képes az egész rend-

szernek, az összes közjogi bíraskodásnak lényegét is. Ez korunknak atomistikus, privatizáló iránya, melynek két kiváló nyilvánulása van: egyfelől a civilistikai képzettség- és szellemnek egyoldalú uralma, másfelől az egyén omnipotentiája, vagyis az individualismus.

A civilistikai képzettség a közjogot a római jog zsarnoksága alá veti, a közjog kérdéseit a római jog szerint oldja meg, s a közjogba a magánjog kategóriáit viszi, lépten-nyomon bizonyítva ezzel, hogy a köz- és a magánjog megkülönböztetése, bár minden tankönyv első lapján olvasható, még épen nem képez egy befejezett világtörténeti processust.

Az individualismus is korunk betegségei közé tartozik, s mint említém, a közjogi bíraskodás megértésének nagy akadályát képezi. A múlt században majd mindenki az egyént bálványozta. Ezen szempontból bírálták meg és kárhoztatták péld. Spartát. De még ujabban is nagy emberek, mint Labulaye, Br. Eötvös, az egyént védik az állammal szemben. Ugy látszik azonban, hogy ma védelemre sokkal inkább szorul az állam az egyénnel szemben. A mennyire a szem lát, minden áradoz az egyéni érdek- és önzéstől. Nem az individualitás, hanem az individualismus ellen védjük az államot. Ezen nagyon különböző jelentőségű, de hasonló hangzású szavak gyakran egynek vétetnek, s az individualitás mellett fölhozott érvek az individualismus javára esnek. Az individualismus materialis elv, mely az egyént teszi az állam kezdete- és céljává. Az individualitás formalis elv, mely az egyéni sajátságoknak önálló állami és társadalmi fejlődését jelenti. Az individualismus az államnak a társadalom által való absorbeáltatását jelenti. Az individualitás épen nem érinti az állam és társadalom viszonyát, hanem azt hozza magával, hogy az ember mind az államban, mind a társadalomban a saját fejével gondolkodik, saját szívével érez, s a maga jellege és módja szerint éli úgy a nemzet életét, mint a saját egyéni életét. Az individualismus az államnak negatiója; ellenben minél erősebb a polgároknak az individualitás, annál erősebb az az állam is. Az individualismus az egyént is az egyformaság sivatagába temeti, hogy senki már a maga módja szerint örülni sem tud, vagy mer, és az így tönkre tett egyénnek áldozza föl az államot; az individualitás viszont függetlenséggel és erővel tölti meg az ember lelkét, és képessé teszi őt az állam iránt való nagy és sikeres áldozatokra.

A civilistikai és individualistikus iránynyal szemben, tehát oda, kell törekednünk, hogy a közjogi bíraskodás igazán közjogi legyen, vagyis a nemzetnek, mint activ államalanynak, életprocessusa birói formákban;

mert a mi nem nemzet (t. i. a nemzet személyes életének szervezete) az mind magánjog. A közjogi bíraskodás tehát csak akkor közjogi, ha az a nemzet abszolút állami uralkodásának egyik módja. A közjogi bíraskodás ugyanis oly dolgokra vonatkozik, melyek a nemzet személyes életéhez tartoznak, míg a rendes bíraskodás tárgyai érdekekkel bírnak ugyan a nemzet személyes élete szempontjából, és erre hatással vannak, de ezen személyes élet nyilvánulásaihoz nem tartoznak. A közjogi bíraskodás által a nemzet a maga alanyiságát kormányozza, a rendes bíraskodás által viszont bírói organumai által oly dolgokat intéz el, melyek az ő személyes életén kívül vannak, deuralom alá tartoznak. A közjogi bíraskodás tehát a nemzetre, vagyis az államra nézve valami belső, a rendes bíraskodás valami külső.*

A közjogi bíraskodás lényegének tiszta megismerhetése végett a bírói módszernek abstract alaki fogalmából kell kiindulnunk. Vagyis mindenek előtt az a kérdés, mi a bíraskodás magában, eltekintve annak akár közjogi, akár büntető és magánjogi anyagától?

De ma épen ezen álláspontra emelkedni fölötte nehéz. A világ elmerült a bírói módszer egyik alkalmazásának, t. i. a rendes bíraskodásnak (magánjogi és büntetőjogi igazságszolgáltatásnak) szemléletébe. A tiszta alakot és ennek egyik anyagi alkalmazását egymástól már alig tudja szemünk megkülönböztetni. A rendes bíraskodás különös attributumait átviszszük a bíraskodás általános alaki fogalmába, és a mi csak a rendes bíraskodásnak fekszik a lényegében, azt már általán a bíraskodás eszméjéből deducáljuk a közjogi bíraskodás számára. S így a közjogi bíraskodás is pusztán rendes bíraskodás lesz oly könyvekben

* A közjogi bíraskodásnak ily értelmezése ellen azt fogják fölhozni, hogy itt a közjog fogalmát nagyon szűkre szabom. De aki ezen ellenvetést tenné, az nem különböztetné meg a tulajdonképi közjogot attól, ami csak közérdekű, és ezzel végkép elmerülne a fogalomzavarba, mert ily értelmezés mellett a magánjogrendszernek legalább a fele közjoggá lesz, mert közérdekből indul ki. Már a római jogászok ily értelemben mondák, hogy a „testamentifactio non privati, sed publici iuris est.“ Némely magánjogi intézmények közérdekű jelentőségét minden időben ismerték, Stein Lőrincz pedig a magánjognak ezen oldalát rendszeresen kifejti. A váltó, a telekkönyv, stb. csakis ily értelemben vett közjog álláspontjából érthető meg. Midőn azonban a közjog, nem mint általános közhasznossági elem, hanem mint határozott életkörnek rendszere jó tekintetbe, akkor az nem lehet egyéb, mint a nemzeti önrendelkezésnek, vagyis a nemzet személyes életének szervezete, mert ha azt ezen körön túlterjesztjük, szükségkép elveszti minden elvi jellegét, és megkülönböztető sajátosságát. Hisz a közhasznosság szempontjából a rendes bíraskodás is közjogi!

is, melyek roszalják a közjogi vitáknak rendes bíróra való ruházását. Új téren, új név alatt a régi fogalom! A míg a tévedések ezen gyökereit ketté nem vágjuk, addig a közjogi bíraskodást igazi útjára terelnünk nem lehet. A közjogi bíraskodás ép oly önálló, eredeti nyilvánulása a bírói módszer alaki fogalmának, mint a rendes bíraskodás. A bírói módszer nem lesz előbb rendes bíraskodássá, hogy azután, csak mint a rendes bíraskodásnak egyik módosulata, alakuljon közjogi bíraskodássá; hanem közvetlenül és önállóan alakul úgy rendes, mint közjogi bíraskodássá. A mi a bírói módszer lényegéhez tartozik, az a közjogi bíraskodásnak is lényegében fekszik; de a mi a rendes bíraskodásnak specialis sajátága, az ép ellentéte a közjogi bíraskodásnak; mert hisz különben e kétféle bíraskodás nem volna kétféle.

A rendes bíraskodás lényege azt követeli, hogy a tényálladékok önmagában, elszigetelve, s azért pusztán fogalmi oldalára nézve, vegyük tekintetbe. A közjogi bíraskodás, viszont, az egész szempontjából alkalmazza a törvényt, tehát szükségkép individualisálva. Ez két egészen ellenkező álláspont, s e különbséget nem ignorálhatjuk, hacsak a közjogot a magánjog egy fejezetévé nem akarjuk tenni.

Mi tehát a bíraskodás, mint tiszta alaki fogalom? Contradictorius eljárás, melynek alapján két vitatkozó személy ügyében egy harmadik ítél.

Minden bíraskodáshoz tehát lényegileg megkívántatik, egyfelől a bíró, a fölpörös és az alpörös, másfelől contradictorius alakszerűség. A hol mindegyik fél törvény által biztosított formákban elmondhatja érveit, s ítél egy harmadik, ott van bíraskodás. Nincs tehát bíraskodás ott, a hol akár az állam, akár magánember ítél anélkül, hogy a fönnforgó viszony alanyait előre, objective megállapított formák szerint hallgatná meg. Továbbá nincs bíraskodás ott sem, a hol a vitázók ugyan törvényes formák védelme alatt érvelnek, de azután nem egy harmadik, hanem ők maguk döntenek. Ezt látjuk a parlamentben és a legkülönfélébb köz- és magán-gyűlések és testületekben, hol ugyanazok, a kik előbb megvitatták az ügyet, később szavazatukkal határoznak.

Hogy minden bíraskodáshoz három személy, bíró, fölpörös alpörös kívántatik, — ha csak valaki az inquisitorius pörben nem akar kivételt látni — köztudomású dolog. Ez nagyon könnyen érthető tantételnek látszik és mégis, a mit abból az emberek általában megértene, az csak annak egyik oldala. Ép az említett pörbeli személyeknek egymásközt való viszonya tekintetében a bíraskodás tiszta alaki fogalmához nem

könnyű fölemelkedni. Az emberek ama tantételbe, hogy a bírói módszer gyakorlásához három személy kell, többet visznek, mint a mi abban alakilag van, és azt csak rendes bírói anyagi vonatkozásában látják. Igen, a bírói módszer három személyt igényel, de ezek viszonya az alkalmazásban lényegileg kétféle. Ama három személy, bíró, fölpörös, alpörös, vagy képez három, még végelemzésben is különböző potentiát, vagy pedig egy magasb ethikai személyes egységbe lép, és csak formailag játszik háromféle szerepet e személyes léten belül. Midőn a bírói módszernek alaki fogalmát akarjuk szemlélni, akkor a pörbeli személyek viszonyának ama kétféle alakjáról még csak tudnunk sem szabad; s a bírói módszert azoktól egészen abstrahálva kell alapul vennünk. A bírói módszer a pörbeli személyek viszonyának mind a két módját megengedi, s épen ennél fogva, mint alaki fogalom, azok közül egyiket sem foglalhatja magában; mert ha csak az egyiket foglalná magában, az egyoldalúság volna, ha mind a kettőt, az ellenmondás lenne; mert az, hogy a pörbeli személyek három külön potentiát képezzenek, és hogy ugyanezen személyek egy magasabb személyes ethikai egységgé legyenek, — ez a két dolog ugyanazon egy fogalomban meg nem fér. Épen a bírói módszer tiszta alakjának ezen kétféle alkalmazása a pörbeli személyek viszonyára, szüli annak elágazását rendes és közjogi bírászkodásra. A rendes bírászkodásban a pörbeli személyek soha sem lesznek egy magasb ethikai személyes egységgé, a polgári pörben egyáltalán nem, a büntető pörben nem, legalább a vádlott szempontjából. Bíró és közvádoló ugyan egy ethikai személyiségnek, az államnak, organumai, de már az egység betetőzése elmarad a vádlott szempontjából. S miután az egységnek épen úgy nincsenek fokozatai, mint például a fehér színnek, ennél fogva a pörbeli személyeknek magasb ethikai személyes egysége a büntető pörből épen oly teljesen hiányzik, mint a polgári pörből. Ellenben a közjogi pörben teljesen megvan. Itt bíró, fölpörös, alpörös ugyanazon államszemélynek organumai, ugyanazon állami megfontolást csak különböző oldalról közvetítik. Itt a „felek“ értelme egészen más. Míg a rendes pörben a „felek“ két különböző, egymással igazi harcban álló életprocessust képviselnek, két ellentétes érdeket, s közülük egyik igazán győz, a másik igazán vesz, addig a közjogi pörben a „felek“ ugyanazon egy életprocessust csak két különböző oldaláról képviselik, igazán egyik sem nyer, sem vesz, mert a személyes egységben ellentétes érdekek nincsenek; itt a „felek“ csak formailag különböző szerepben szolgálják az igazságos kormány-

zásra törekvő államot. A rendes bíraskodásban állami organum csak a bíró és a közvádló. A közjogi pörben a „felek“ ép úgy állami organumok, mint a bíró. A közjogi bíraskodásnak csak egy alanya, cselekvője van, t. i. maga az állam. Tehát nem hogy a közjogi pörben pnsztán „fél“ volna az állam, szemben egy másik „fél“-lel, a ki egyébként az ő polgára, de sőt az állam a közjogi pörben a mindenség: bíró, „fél“, fölpörös, alpörös és csak azért oszlik szét ezen szerepekre, mert igazságosan akar kormányozni. A közjogi kereset az állami önkormányzatnak egyik alakja, ép úgy állami functio, mint a bíróé, vagy általában az államhatalom bármely más gyakorlása; és ha a polgár magánérdekkel tölti meg a közjogi keresetet, akkor ép úgy visszaél politikai jogával, mint visszaél akkor, ha választói jogának gyakorlása-kor magánérdeket kerget. Ezen állítás bármily szokatlan, mégis egyszerűen a dolog természetéből következik. Az állam a felségjogokat az egész szempontjából formátlanul, vagy oly formákban gyakorolja, a mint jónak látja. A ki ezt tagadja, az tagadja az állam felségiségét is, vagy is magát az államot. Például az állam formátlanul, vagy tetszése szerint való formák szerint eljárva kivetheti reám az adót. De az állam igazságos akar lenni, tehát a bírói módszer formáiba öltözteti a maga eljárását. Ezzel az állam semmiféle jogáról le nem mondott, másokra, tőle különböző személyekre, semmiféle kontrollt nem ruházott maga irányában, mert hisz ekkor megszűnt volna állam lenni; hanem a saját kontrollját önmaga irányában szervezte, nem külső korlátot, hanem belső önkontrollt létesített, s ezen szervezetbe az adózó polgárt is fölvette a közjogi kereset által. Csak két eset gondolható: vagy a közjogi keresetet indító polgár, e tekintetben, az államon kívül és vele szemben áll, s ekkor az állam már nem a legfőbb hatalom, vagyis nem állam. Vagy a közjogi keresetet indító polgár benn van az állam személyes kormányzati processusában, s ekkor nincs sem érdekellentét, sem tulajdonképi nyertes és vesztes fél, hanem csak különböző szerepek, melyek egy célra törekesznek. Igaz, hogy ezen deductio oly ideálhoz vezet, melynek megvalósításához a régi rómaiak politikai erénye szükséges, hogy t. i. egy ember az állam szempontjából gyakoroljon egy politikai jogot, midőn saját érdekéről (pl., hogy tartozik-e adóval egy bizonyos esetben?) van szó; azonban az állam, mint nemzet, általában ily ideál, melyet kivihetlenné csak azért tart korunk, mert elmerült a társasági állam egoismusában. Mit jelent az, hogy az ember „állami lény“? Azt, hogy az ember önfeláldozó lény. A világtörténet bizonyítja, hogy az

önfeláldozás ép úgy az emberi lélek tulajdonsága, mint a gravitatio a testeké, és még a rablóbandákban is föltalálható.

A mondottakból következik, hogy a rendes pör több különböző személy eljárásának k ü l s ő rende, míg a közjogi pör az állami gondolkodás és elhatározás személyes processusának b e l s ő rende.

Valószínű, hogy azon ellenvetéssel fogok találkozni, miszerint többet bizonyítottam, mint akartam, tehát semmit sem bizonyítottam; mert ha a kifejtett deductio helyes, fogják mondani, akkor a közjogi biráskodást, miként a divatos elméletekben a rendes biráskodás a közjogit, én tehát az ellenkező szélsőségbe estem.

Valóban az általam kifejtett eszmemenet ide vezetne, ha kétezer év előtt, az a n t i k államban élnék.

Az antik világban csak állam volt; az ember, mint ilyen, nem volt semmi. De ma érvénnyel bír az állameszme és az embereszme, a főhatalom és az emberjog. A főhatalom alanya mindig az állam, akár hivatalnok, akár polgárok útján gyakoroltatik az; s ha a főhatalomból csak egy atomot elveszünk, s ezt a politikailag jogozott polgárnak s a j á t jogává tesszük, akkor a főhatalom, nem ugyan mint hatalom. de mint főhatalom megszűnt, mert főhatalmat gondolni is csak a maga teljességében és egységében lehet; továbbá a főhatalom ép az államnak személyes misége, az állam. mint személyes, gondolkodó, akaró és cselekvő erő; már pedig a személyes lét oszthatatlan. Viszont az ember-jogok alanya az egyes ember, e jogok az állam uralma a l a t t, de annak személyes létén kívül állanak; azokat saját nevemben és érdekemben gyakorolva, nem csorbítom az állameszmét, mert nem az állameszméből erednek, annak lényegéhez nem tartoznak, az embernek, mint physikai személynek, attributumai. Ezen megkülönböztetés az állam és társadalomnak alakilag különböző két nagy rendszerére vezetett. Materialiter nincs semmi emberi viszony az államon kívül, mert az állam nem pusztá intézmény, nem pusztán hatósági szervezet. Elménk minden gondolata, szivünk minden érzése, tudományunk, jellemünk, vagyonunk benn van a nemzetnek, mint állomalanyunk, életprocessusában, — vagy legalább benn kellene lennie. De van minden életviszonyunknak társadalmi oldala is. S a társadalom alanyai az egyének. A társadalom fölött uralkodik az állam, de annak nem alanya. A társadalom formailag kívül áll az állam személyes életkörén.

Áll tehát a tétel, hogy valahányszor a polgár a főhatalmi szervezetbe fölvétetik, s így politikai joga által a fölségjogait gyakorló államnak organumává lesz, köteles a saját magán érdeke fölé emelkedni, és

ama jogot az állam személyes egysége szempontjából gyakorolni; az ellenkező eljárás pedig, ha elv jelentőségére emelkedik egy ponton, megsemmisíti az államot minden ponton.

De áll a másik tétel is, hogy t. i. az államnak uralma és védelme alatt álló, de nem az állam, hanem az egyes ember eszméjéből folyó jogokat nem mint az állami személyes egység organuma, hanem épen mint ember gyakorolhatom az állameszme hátránya nélkül.

Ezeket alkalmazzuk most már a közjogi és a rendes keresetre.

A közjogi kereset kormányzati jog, állami tiszt. Annak lényege épen úgy tele van állameszmével, mint pl. a jury. Azon esetben, mikor a közjogi kereset tárgyát politikai jog képezi, állításomat tán senki nem vonja kétségbe. De sokan kétségbe fogják vonni azt azon esetben, midőn a közjogi bírászkodás tárgyát az államnak teljesítendő személyes, vagy vagyoni szolgálmány képezi, vagy az állam által nyújtandó valamely előny. Fájdalom nagyon beleélte magát korunk ama gondolatba, hogy személyünk és vagyonunk egészen a mienk. De ha nem akarjuk, hogy a nemzet, melyet folytonosan éljenezünk, a fölhőkben lakjék, akkor annak személyes és vagyoni erőinkben kell lakni. Midőn tehát az állam például adót vet ki, akkor a saját személyes erejéből merít, és ha ezen eljárásának organumává emeli a polgárt a közjogi kereset útján, hogy a fölségjog igazságos gyakorlása tekintetében ő n m a g á n a k garantíát nyújtson, akkor nem állítja magával szembe a polgárt, és ama közjogi kereset valósággal a pénzügyi fölségjognak nyilvánulása, ezen fölségjog gyakorlása rendszerének eleme.

Mindez így volt a rendes keresetre nézve is az antik államban, elvileg az állam leginkább absorbeálta a társadalmat. Itt politizálva, vagyis az egésznek politikai érdeke szempontjából ítétek magán- és büntetőjogi ügyekben. De ma, az állam és társadalom megkülönböztetése, s az emberjogok elismerése folytán a mondottakból ily consequentia a rendes pörre nézve többé nem vonható. A vagyon, melyért pörölök, a p o l g á r i p ö r s z e m p o n t j á b ó l, nem a nemzet személyes ereje, s arra vonatkozó kereseti jogom nem az állameszméből foly. Ugyanez áll a büntető pör szempontjából életem és szabadságom tekintetében. A rendes pörben mindezeknek az egyes ember alanyi központja. A közjogi pörre vonatkozó deductióm tehát nem vezet a privatizáló iránynyal ellenkező szélsőségbe, nem igázza le a közjog által a magánjogot, és épen nem involválja azt, hogy a közjogi bírászkodás a rendes bírászkodást absorbeálja.

A birói módszer sokkal egyetemesb, mint a birói hatalom, mert

egyik alakját képezi mind a három hatalmi ág működésének. Ily egyetemessé a birói módszer a közjogi biráskodásban lesz. Míg a rendes biráskodás csak a birói hatalom nyilvánulása, addig a közjogi biráskodás alkalmazást nyer mind a törvényhozó, mind a kormányzó, mind a birói hatalomban. A legnagyobb tévedés tehát a közjogi biráskodást kizárólag a birói hatalom kifolyása gyanánt föltüntetni; és a legnagyobb fonákság a hatalmi ágak elkülönítésének egyébként is helytelen elméletét a közjogi biráskodásra alkalmazni. Hisz ily módon nem a kormányzó és birói hatalmat különítik el egymástól, hanem elválasztják a hatalmi ágat önmagától! A törvényhozást a törvényhozástól, a kormányzást a kormányzástól! Ha a törvényhozás birói módszer szerint gyakoroltatik, ez, ha ellenfeleinknek igaza van, már nem a törvényhozó, hanem a birói módszer szerint gyakoroltatik, ez, az ő nézetök szerint, már nem kormányzás, hanem birói hatalom. Igaz, hogy „forma dat esse rei.“ Igen „esse“; azaz: a forma befejezi a dolog tökélyességét a dolognak saját lényege szerint. Ellenfeleink a birói módszer formája után épen ezzel ellenkezőleg, kiforgatják a dolgot a saját lényegéből, a törvényhozást és kormányzást a birói hatalom keretébe tömik, a dolog lényegét megsemmisítik, szerintük tehát: forma dat non esse rei

Nem állítom én egy szóval sem, hogy ma is birói módszer szerint hozzunk törvényt; de ez nemesak gondolható, hanem tényleg elő is fordult, s a közjogi biráskodás lényegét csak akkor érthetjük meg, ha azt maga gondolati és tényleges, vagyis philosophiai és történeti teljességében szemléljük. Ha a közjogi biráskodásnak egyik ágánál, t. i. a közigazgatási biráskodásnál, szélesb látkört nem nyitunk, akkor nagyon nehéz meggyőzni az ellenfeleket arról, hogy a közigazgatási biráskodás nem a birói hatalomnak a közigazgatásra vonatkozó nyilvánulása, hanem magának e közigazgatásnak egyik módja, és a kormányhatalom nyilvánulása. Biráskodás, de nem birói hatalom, hanem kormányhatalom. Ha azonban a közjogi biráskodás egész rendszerét szemök elé tesszük, mind a három hatalmi ágban, akkor lehetetlen be nem látni azon nézet fonákságát, mely a közjogi biráskodást a birói hatalommal azonosítja. A közjogi biráskodás, mint említém, mind a három hatalmi ágban előfordulhat. Nyilvánulhat annak alakjában a birói hatalom is; de képtelenség a másik két hatalmi ágban ezen alakban való nyilvánulását birói hatalommá tenni.

A birói módszer, mint közjogi biráskodás, alkalmazást nyer a hatalmi ágakban két szempontból: részint a hatalmi ág szervezete,

illetőleg működésének szabályai, részint érdelemleges gyakorlása szempontjából.

Igy a törvényhozó hatalom szervezete tekintetében pl. nálunk bírói módszer szerint ítélnék az activ és passiv választóképesség, a választás érvénye, a mentelem fölfüggesztése fölött. Akárki gyakorolja ezen judicaturát, az közjogi bíró, és pedig a törvényhozóhatalom keretén belül. A curia ezen szempontból nem a bírói, hanem a törvényhozóhatalom rendszeréhez tartozik. A mentelem tekintetében azonban országgyűlési praxisunk átszokott csapni a rendes bírászkodásba, s a vád alaposságának kérdésével foglalkozván, a közjogi bíró álláspontját a rendes bíróéval cseréli föl.

A törvényhozó hatalom érdelemleges gyakorlásának bírói módszer alakjában legszembetűnőbb példát a régi attikai közjogban találjuk, hol a régibb törvény és az azt módosító, vagy eltörlő javaslat fölött a Nomotheták, mint valóságos törvényszék, ítélték. Bírói módszer szerint hozatnak törvények ott is, a hol a parlament tagjai magukat csak a nép orvosai, ügyvédei, tanácsadóinak tartják, s megállapodásaik fölött a népszavazat dönt. Ezen népsouverainetási tanban a nép, vagyis az atomizált sokaság, a görög Nomotheták szerepét játsza. Ezen eljárás ugyan helytelen, s a korszellem ma nem az u. n. nép-, hanem a nemzetsouverainetés vitorláit feszíti, de állításaimat tényleges példákkal kívántam megvilágítani.

Lássuk most a közjogi bírászkodást a kormányhatalomban.

A közigazgatási bírászkodás nem egyéb, mint a közjogi bírászkodásnak kormányhatalmi nyilvánulása, még pedig itt is majd a hatalmi ág szervezete, majd érdelemleges működése szempontjából. A kormányhatalom szervezete szempontjából pl. az ezen szervezeten belül előforduló competentiai conflictusok, a törvényhatósági és községi képviselő testületre vonatkozó jogok, hivatalnoki qualificatiók, stb. elbírálása. Érdelemleges szempontból pl. létezik-e valamely személyes, vagy pedig vagyoni teljesítés kötelezettsége az állam irányában; s ha létezik, mely mértékben; van-e joga az egyesnek, és mely mértékben, valamely a kormányhatalom által nyújtandó előnyre, utat, folyamot, tanintézetet, museumot jótékony intézetet használni?

A bírói hatalomban a hatalmi ág érdelemleges gyakorlásának alakját a közjogi bírászkodás nem képezheti, mert a bírói hatalomnak érdelemleges gyakorlása épen a rendes bírászkodás. Midőn az angol fölsőház rendes pörben ítélt, akkor e ház ép úgy a bírói hatalom szervezetéhez tartozik, miként viszont, — mint említém, — a magyar királyi curia,

mikor választói jog fölött dönt, a törvényhozó hatalom szervezetének részét képezi. — Szervezeti szempontból előfordul a közjogi bíraskodás a birói hatalomban is. Pl. adott magánjogi, vagy büntetőjogi esetre nézve annak eldöntése törvényes-e a rendelet; továbbá azon kérdés, bir-e valaki esküdszéki qualificatióval? Van-e bizonyos ügyben a nyilvánosság kizárásának helye. *

A közjogi bíraskodás egyszerre tartozik mind a kormány-, mind a birói hatalomhoz, midőn a kormány- és a birói hatalom közti competenciai conflictus merül föl. Ellenben ha a competenciai conflictus a kormányhatalmi organismuson belől, vagy a birói hatalmi organismuson belől fordul elő, akkor az arra vonatkozó közjogi bíraskodás kizárólag az illető hatalmi ágnak functiója.

Akárki teljesíti is a közjogi bíraskodást, ezen functio mindig azon hatalmi ágnak attributuma marad, melynek szervezete, vagy tárgykörére vonatkozik. Egyik hatalmi ág sem ellenőrzi a másikat, mert minden hatalmi ág a nemzetszemély, mint államalanys; és minden hatalmi ágban a nemzetnek kell szervezve lenni önkontrollra. A birói módszer nem a hatalmi ágak kölcsönös külső kontrolljának, hanem a nemzet belső önkontrolljának eszköze. Következésképp a hatalmi ágak a birói módszer szerint nem csapnak át egymás hatáskörébe, hanem minden hatáskör a birói módszer alakjában is megtartja az illető hatalmi ágból folyó jellegét. Az egésznek szelleme nem a hatalmi ágaknak kölcsönös áttörésében van, hanem a nemzetben, mely mint teljes nemzet van jelen mind-egyik hatalmi ágban.

A közjogi bíraskodásra vonatkozó értekezésekben azon nézettel is találkozunk, hogy a közjogi bíraskodásban imperium nem lehet, mert ezt a bíraskodás lényege általában kizárja.

Ez ismét egy consequentia, mely nem a birói módszer abstract alaki fogalmából, hanem a rendes bíraskodásból deducáltatik.

Igaz, hogy a rendes bíraskodás lényege kizárja az imperiumot; mert a nemzet a birói hatalom érdemleges gyakorlásában nem a kar, hanem fölismer; t. i. a maga esküdszéki szervezetében fölismeri az esetet, mely egy bizonyos jogtétel alá tartozik. ** Ebben nincs semmi imperium.

* Azt lehetne mondani, hogy a rendelet törvényességének kérdése már érdemleges működése a birói hatalomnak. Azonban az érdemleges működés magának az ügynek eldöntése, vagyis a szabály alkalmazása, és nem a szabály törvényességének megítélése. Az utóbbi formalis, szervezeti szempont alá esik.

** A rendes bíraskodás is az államhatalom kifolyása, de nem annak, a mit az államhatalomban imperiumnak nevezünk, a rit egyébiránt itt szélesb értelemben veszünk az ἀρχή, ἀρχοντες kifejezésnél.

De épen nem állítható ez a bírói módszerről általában. Hisz bírói módszer szerint törvényt lehet hozni; vajjon ebben sincs imperium? Vajjon az athenei nomotheták döntése nem involvált imperiumot?

Az imperium nem egyéb, mint a nemzetnek önrendelkezése, saját sorsának intézése, parancsolás, vagy tiltás, a mint érdekei magokkal hozzák. Igaz, hogy ezen imperium a törvényhozó és kormányhatalomnak minden nyilvánulásában nincs. Midőn a törvényhozó az észjog örök igazságát mondja ki pozitív törvényül, akkor ennyiben nem gyakorol imperiumot. A kormányhatalomban sincs imperium, midőn ez a pozitív törvényt egy concret esetre alkalmazza. De ezt nem a bírói módszer okozza. Az észjogot pozitív alakban megállapító törvényhozás, a pozitív törvényt egyes esetre alkalmazó kormányzás akkor sem involvál imperiumot, ha bírói módszer mellőzésével gyakorol. Ennek oka az, hogy bár a törvényhozó hatalom az észjogot a legmagasb emberi tekintéllyel állapítja meg kötelező szabályul, azt mégis mint fölülteálló, reá nézve is kötelező elemet elismeri. Ugyanez a viszony a pozitív törvény és a kormány közt. De midőn a törvényhozó hatalom az örök igazságot a viszonyoknak megfelelő concret alakba önti, ezen concret alaknak megválasztása tekintetében, vagy általán midőn a politikai ratiót követi, akkor imperiumot gyakorol, akár eljár bírói módszer szerint, akár nem. Hasonlókép a kormány eljárása is imperiumot involvál, midőn a pozitív törvény határában belül discretionarius hatalmat gyakorol; és pedig akkor is, ha ez bírói módszer szerint történik. Azt tehát, van-e az államhatalom valamely működésében imperium, nem a cselekvény formája, hanem lényege határozza meg. A bírói módszer léte, vagy nem léte az imperium létevel semmi összefüggésben nincs. Ahol az imperium különben létezik, ott a közjogi bíráskodásban is megmarad. Korunknak valósággal meg kellett részegedni az individualismus borától, hogy azt képzelje, miszerint az állam, midőn igazságos akar lenni, és evégett a bírói módszerbe öltözteti eljárását, akkor hatalmának egy részéről lemond, s egy syllogismusban kővé lesz; mert bizony a hol imperium, az az: önrendelkezés nincs, ott az állam csak egy syllogismus.

A közjogi bíráskodásnak még egy általános elve emelendő ki, mely azt a rendes bíráskodástól megkülönbözteti.

A rendes bíró célja létesíteni a jogállapotot, tehát egy objectív tényt. A közjogi bíró célja a nemzetben kifejtetni a jogosságot, mint erényt, mint „constans et perpetua voluntast,” tehát személyes attributumot, egy subjectív tényt. Mind a kétféle bíráskodás jogi szervezet, de

az elsőnek célja is jogi, a másíknak célja ethikai. A mely nemzet a közjogi bíraskodás formáiban fegyelmezi magát, az általában megtanul önmaga fölött uralkodni.

A közjogi bíraskodásnak ezen tisztán ethikai célja a mondottakból következik. A rendes bíraskodásban az állam, mint egyik alany, jogot szolgáltat egy, az ő uralma alatt álló másik alanynak, az embernek. Ez két alany külső viszonya. Viszont a közjogi bíraskodás vonatkozik a a fölségjogok gyakorlására, az államnak saját személyes életén belől; azon célból, hogy ez magát, mint világtörténeti cultur személyiséget, a jogosság ösvényén fejtsse ki. Már pedig ugyanezen egy alanyak saját belső élete és mintegy önmagához való viszonya, nem jogi, hanem csak ethikai tartalommal bírhat.

II. Különösen a közigazgatási bíraskodásról.

A közigazgatási bíraskodás nem egyéb, mint a közjogi bíraskodás a kormányhatalomban. Ennélfogva a mi a közjogi bíraskodásról általában áll, mindaz áll különösen a közigazgatási bíraskodásról is. Miként az egész közjogi bíraskodás rendszerének, úgy a közigazgatási bíraskodásnak is alapelve, hogy a bírói forma a főhatalomnak nem megszorítása, hanem gyakorlásának módja. A bírói módszer tehát a kormányhatalmat nem veti alá semmiféle kivüle álló hatalomnak. A közigazgatási bíraskodás nem a közigazgatási organismusnak subordinatiója, hanem csak a közigazgatás függetlenségének másik alakja. A közigazgatási bíraskodás lényegileg nem a közigazgatáson kívül és fölött gyakoroltatik, hanem benn a közigazgatási organismusban; nem a közigazgatás ellen, hanem általa; mert minden közjogi bíraskodás magának az illető hatalmi ágnek belsőszervezete és belső életprocessusa. A közigazgatási kereset az államfennség nyilvánulása, állami önkormányzat alakjában.

A privatizáló irány azon népszerű jelszót írta zászlójára: „Ne legyen az állam egyszemélyben bíró és fél.“

Ez könnyen érthető. A közigazgatási bíraskodás, mint a kormányhatalomra szervezett nemzetnek jogi formákban végbemenő belső ethikai életprocessusa, fájdalom, akárhogyan formulázzuk, soha ily könnyen érthető nem lesz, s a gyermekszemek, ha fölnttek néznek is azokkal, jobban gyönyörködnek egy színes üveggyöngyben, mint a legmélyebb tűző gyémántban, de az már csakugyan könnyen érthető, hogy az említett privatizáló tétel a maga legelső consequentiájában bíraskodást szervez az államon kívül, az állam fölött, a mi logikai képtelenség; —

és a fölségjogok gyakorlása terén az államot saját alattvalójával, mint felet a féllal szembe állítja, s ezt a közigazgatási ügymenet száz pontján naponta ismétli, a mi az állami öntudatot megőelő pszichológiai képzelenség. Ők a közjogi bíraskodást mint az állam rendszeres megaláztatásának iskoláját szervezik. Bizonyynal sokan fognak jární ezen iskolába; s az állam lesz egy üres, kongó formalismus, szavaknak correct definitiók és deductiókba foglalt rende, s mindez átlátszó, könnyen érthető lesz; csak kár! miként Phádrus meséjében a fából készült fejből az agyvelő, úgy a privatizáló irány államából a nemzet, ennek személyes léte. erkölcsi ereje hiányozni fog. Mondhatják ellenfeleink, hogy absolutista vagyok, midőn az államot az általuk zörgetett bilinesektől féltém. Igen, absolutista vagyok, a nemzet absolutismusának vagyok híve az államban; mert a főhatalom lényegileg absolut, csak az a kérdés: hogyan?

Ah, mindegy! Zúg a hadverő jelszó: „saját ügyében ne ítéljen senki, tehát az állam se.“

Ez, mint a rendes bíraskodás elve, teljesen helyes és igaz. De mi jögon viszik azt a közjogba? Érdekelte fél ne ítéljen saját ügyében. De az állam fölötte áll a társadalmi érdekharcznak, s ép azért áll fölötte, hogy jogosságot vigyen abba. Az államnak „saját ügye“ a jogeszme; az állam a személyes életre szervezett jogeszme. Tehát a jogeszme ne ítéljen „saját ügyében“? Vajjon a jogeszme is érdekelt fél?

Igaz, hogy ezen ideál soha egy konkrét államban sem nyer teljes valóságot. Csakhogy ezen a privatizáló irány nem segít, mert valahol be kell tetőzni a földi hatalmat. Ha nem akarják, hogy az állam a „saját ügyében“ ítéljen, és föléje állítanak egy bíróságot, hát akkor e bíróság lesz az állam, s így tovább vég nélkül. A privatizáló irány szerint az állam legfőbb hatalom is, meg nem is az; A ki az államot nem akarja elfogadni mint a megtestesült jogeszmet,* és annál valami jogosabbat keres a gyakorlati életben, az ép úgy vállalkozhatnék annak bebizonyítására, hogy az egyenes vonalnál van valami egyenesebb, a körnél valami kerekébb, a gömbnél valami gömbölyűbb.

De hisz némelyek nem is az államról, hanem a közigazgatási organismusról mondják, hogy „ne ítéljen a saját ügyében“. És ennél fogva, mint ők hiszik, nem is juthatnak oly consequentiára, hogy a közigatási bíraskodás az államon kívül szervezendő; hanem inkább az államon belül, de a közigazgatáson kívül.

* Már Plato államának homlokán: πολιτικα ή περι δικαιο.

Csakhogy ez más szavakkal ugyanaz. Mindegyik hatalmi ág a teljes állameszmét invoválja; ha egyikben megsemmisítjük az állameszmét, valamennyiben megsemmisítettük azt. Mindegyik hatalmi ág a teljes nemzetszemély más-más szervezetben. Ellenfeleink elmélete jó fegyver ott, hol nincs nemzetállam, s az absolutizmussal kell küzdenie. De nagy főnakság az absolutizmus ellen használt fegyvert az önmagát kormányzó nemzet ellen fordítani.

A privatizáló irány állami képtelenségét a mondottak eléggé bizonyítják. Nyugtassuk meg aggódó lelköket is.

Attól tartanak, hogy a sikerre való törekvés a közigazgatási organumot elfogulttá, részrehajlóvá teszi. „Gonosz egy ló a tett, mely gazdáját viszi tűznek, víznek, lehajítja végre.“

Ezen aggodalom lélektani alappal bír; csakhogy ne legyen rosszabb, és károsabb hatása az orvosság, mint a betegség. A szilaj paripát fegyvelmezni kell bizonyos eljárási mód által, nem pedig megkötözni. A contradictorius formaság tárgyilagosságot visz a közigazgatásba, a nélkül, hogy annak energiáját zsibbasztaná. Mérsékli a szenvedélyt, mely „in dem Feuereifer, das Gemeinwohl zu fördern“, netalán támadt, de nem hiúsítja meg a lelkesedés sikerét. S ha ezt nem tartják mindig elég garantíanak, ám válaszszaak el a tettet és az ítéletet, és bízzák ezeket külön organumokra, de a közigazgatáson belül. Igaz ugyan, hogy minden közigazgatási cselekvény az egész közigazgatásnak, mint egy alanynak, cselekvénye, de a tett szenvedélye még sem árad ki az egészre, és csak a közvetlen eljáró organum szempontjából fenyeget. Az is igaz, hogy a tény és ítélethozatal nem mindig választható el a közigazgatáson belül; de viszont azt se feledjük, hogy általán a közjogi biráskodás nem is oly föltétlen elv, mint a magán- és bünügyek tekintetében a rendes biráskodás, hanem ott alkalmazzuk azt, a hol lehet, és czélszerű. Az joga az egyénnek, hogy az enyim és tied fölött, élet és szabadság fölött birói módszer szerint ítéljen az állam, de a közjogi biráskodás nem egyéni jog.

Az a panasz, hogy a közigazgatási organismusban nincs jogászi érzék. A baj valóban létezik. Orvossága a birói módszer. De ellenfeleink azt a közigazgatás keretén kívül alkalmazzák. A közigazgatásba akarnak vinni jogászi érzeket, és a mivel ezt eszközölni remélik, a közigazgatási biráskodást a birói hatalom keretébe helyezik át. Pétert akarják gyógyítani, hanem Pál vegye be az orvosságot. Azt hiszik, ha két hatalmi ág közt a hadi állapotot szervezik, és a nemzet személyes életé-

ben rendszerré teszik a meghasonlást, akkor majd kifejlődik a jogászi érzék a közigazgatásban. Azonban így csak a rabulista érzék fejlődik. Majd lesznek közigazgatási organumok, melyek nem arra törekednek, hogy igazságosak legyenek minden tettökben, hanem inkább arra, hogy correct jogi formákkal körülbástyázzák a részrehajlást. És majd lesznek bírák, kik a közigazgatási törvényt nem az egész szempontjából alkalmazták, — a mely szempontból t. i. minden közigazgatási törvény alkotottatik, — hanem in abstrakto, mintha nem is léteznék azon egész. A közigazgatási organum majd eljár jogászi érzék nélkül. A bíró majd gyakorolja a közigazgatási bíráskodást tapintat nélkül. A kiben jogászi érzéket akarunk kelteni, annak magának kell alkalmazni a bírói módszert; saját szakszerű foglalkozásába kell fölvenni a jogi formalismust.

Átmegegyek a közigazgatási bíráskodás tárgyköreire. Mi tartozik ide? Hogy biztosabban felelhessünk, nézzük a dolgot szélesb látókörből. Mi tartozik a közjogi bíráskodás tárgykörébe általán? Felelet: A fölségjogok gyakorlása az egész szempontjából mindazon esetekben, melyekben a bíró módszer czélszerűen alkalmazható.

Ebben kettő foglaltatik: a lényeg és kivihetőség. Lényegileg közjogi bíráskodás csak azon bírói módszer, melynek alakjában a fölségjogok az egész szempontjából gyakoroltatnak. A kivihetőség szempontjából meghatározza a közjogi bíráskodás tárgykerét a közérdek.

A közigazgatás mindig az egész szempontjából gyakorolja a fölségjogokat. Lényegileg tehát az egész közigazgatás a közigazgatási bíráskodásnak tárgyköre. A kivihetőség azonban ettől mindig távol marad; s csak fokozatosan, lépésről-lépésre közeledhetik feléje. Ennélfogva a közigazgatási bíráskodás tárgykerét a törvényben nem lehet elvileg megállapítani, hanem az odautalt eseteket kell fölsorolni, azok számát idővel, nem rohamosan, de annál több kitartás és következetességgel emelni. Ez fejlődés, fejlődő élet, melynek vezetője az ész; minden egyéb csak papíros. Egy tollvonással létesíteni a közjogi bíráskodást, — ez egy vászonra festett tölgy. Fejlesztteni a közjogi bíráskodást, — ez egy élő tölgy.

Mintán közjogi, s illetőleg közigazgatási bíráskodás csak az, mely az egész szempontjából történik, mert csak ez a nemzet belső személyes életének jogi szervezete, ennélfogva nem tartozik ide semmiféle a l a n y i f e l e l ő s s é g, sem a hivatalnok fegyelmi ügye, sem a közigazgatási organum kártérítési kötelezettsége, sem ennek bünvádi felelőssége; mert mindezek nem a nemzet személyes életéhez, hanem az állami uralomnak

az államon mint személyes léten kívül álló* tárgyköréhez tartoznak; nem az egész, hanem az egyes eset szempontjából elbírálandók; s ezen elbírálásban a nemzet nem önmagáról, hanem másokról rendelkezik. Mindez tehát a nemzet állami uralmának birodalma, de nem a nemzet személyes állami életprocessusa. Épen nem akarom kétségbe vonni, hogy a felsorolt esetek egy részét igen czélszerűen lehet oly organumra bízni, mely egyébként közjogi functióval bír, (pl. a ministeri felelősség elbírálását a fölsőházra) vagy épen közjogi bíráskodás végett alkottatott; (pl. fegyelmi ügyet, valamely önkormányzati bizottságra), de más az organisatió és más a logika; s azon esetek elbírálása mégis mindig rendes bíráskodás marad, mert nem az eljáró organum jellege, hanem objective, magának a functiónak lényege döntő. Különböztetnünk mindig kell, ha a lényegben különbség van, de ha mindig elválasztjuk az organisatióban azt, a mit a logika megkülönböztet, — ez az államnak halála. Az sem czáfolat, hogy némely alanyi felelősség (legfőkép a ministeri) a közjoggal nagyon összefügg, sőt valósággal közjogi intézmény; mert politikai összefüggés van a fogalmilag legkülönbözőbb körök közt is; továbbá ily értelemben közjogi intézmény a büntető törvénykönyvnek a fölségsértés, vagy a hűtlenségre vonatkozó fejezete is; de ezek conerét alkalmazása mégis csak rendes bíráskodás. Önként értetik, hogy a fön-
 tiekben a jogi értelemben vett ministeri felelőségről van szó, nem a parlamenti bizalomról.

A tudomány anyagát elvek szerint kell rendezni; nem pedig a külső látszat szerint a legkülönbözőbb dolgokat ugyanazon fogalom keretébe kényszeríteni. Alig vonja kétségbe valaki, hogy a közigazgatási organum által elkövetett hivatali büntett a rendes bíráskodás tárgyát képezi. S ezzel ellenfeleink táborában az elv bástyája át van törve; mert az állami organum alanyi felelősége három ágra oszlik ugyan, (t. i. magánjogi, fegyelmi és bünvádíra) de a törzs mindig ugyanaz. Miként lehet tehát az alanyi felelőségnek egyik ágát, a fegyelmi ügyeket, a közjogi bíráskodás elvének vetni alá, midőn annak másik ágát, a bűn-
 ügyit, a rendes bíráskodásba veszik föl? Ismétlem, itt nem arról van szó, ki járjon el? hanem objective az ügy természetéről. Ám intézze el a fegyelmi ügyet oly hatóság, mely különben közjogi bírói teendőket végez; csakhogy a fegyelmi ügyben a rendes bíró álláspontjára kell helyezkednie. A közjogi és a rendes bíró álláspontja pedig diametralis el-

* Természetesen nem materialiter, hanem csak bizonyos vonatkozás szerint kívül álló; t. i. épen az alanyi felelőség vonatkozása szerint.

lentétben van, mint az északi és a déli sark: egyik az esetet az egész szempontjából individualisálja, a másik az abstract tényálladékot veszi alapul. A közjogi bíró mindig politizálva ítél, nemcsak a mértékhatározásban, de még a legalitas terén is; mert az általa alkalmazandó törvény az egész szempontjából alkottatott, tehát ezen szempontból kell az alkalmazni is. S az egész szempontjából individualizálni az esetet, — ez ugy hiszem politizálás. Nem imperium,* mert a törvényalkalmazás sohasem imperium, hanem fölismerés; de a közjogi bírói ügyet nem in abstracto, fogalmi alakjában, hanem csak egyéni, konkrét sajátosságai szerint azaz: politizálva lehet fölismerni. Ép ez az intentiója az alkalmazandó törvénynek.

Az önmagát bírói módszer szerint kormányzó nemzet —, ez a közigazgatási bírászkodás. Az egyesek fölött (a maga esküdtszéki szervezetében) ítélő nemzet —, ez a rendes bírászkodás. Amaz igazságos politizálás, emez igazságszolgáltatás.

Könnyű megítélni, hová tartozik ezen két categoria közül az alanyi felelősségnek bármely esete; mert a felett, vajjon hibás-e az eljáró organum? politizálva ítélni sohasem szabad. Az alanyi felelősség némi eseteinek elbírálásában szükséges a politikai látkör, de nem azért, hogy a bíró ezen esetben politizálva ítéljen, hanem azért, hogy a tényálladékot igazán ismerje. Pl. vád alá helyezett minister fölött csak államférfias látkörben lehet igazságosan itélni, de nem politizálva. A politikai látkör, mikor ez a rendes bírónál kívánatos, a multa t világítja meg, a közjogi bírónál viszont a jövő re hat. A közjogi bíró az államérdeket nemcsak a mértékhatározás, — hanem a törvényalkalmazásnál is szem előtt tartja, mert hisz ép ezen államérdek végett alkottatott a törvény. De semmiféle állami érdek végett nem szabad büntetni sem ministert, sem más állami organumot, sem fegyelmi, sem bünyádi uton, sem kártérítésben elmarasztalni, hanem egyedül csak vétkök és hibájuk miatt. Ezek tehát a közjogi, illetőleg a közigazgatási bírászkodás esetei nem lehetnek. Közérdekből el lehet bocsátani a hivatalnokot, vagy nyugalmazni, de ez nem büntetésből történik, hanem a hivatal eszméjéből folyólag.

Valahányszor azon panasz emeltetik, hogy a közigazgatási hatalom gyakorlásának során megsértetett a legalitas, vagy a mértékhatározás egyenlősége, minannyiszor két egészen önálló, és — bár gyakorlatilag össze-

* Mert imperium a közjogi bírászkodásban ugyan (pl. mértékhatározáskor) előfordulhat, de mindig nincs benne.

függő, — elvileg egymástól lényegesen különböző kérdés merül föl: az egyik kérdés az, hogy csakugyan forog-e fön jogsértés akár a formális legalitás, akár a mértékhatározás szempontjából? A másik kérdés az, hogy vajjon ily jogsértés esetében vétkes-e az illető organum, tehát feleletre vonandó-e kártérítési fegyelem, vagy bűnvádi uton? Az utóbbi az elsőt rend szerint nem követi, mert saját hatáskörén belől a szakszerűségen és jóhiszeműségen alapuló nézet szabad; s a rendes bíró ítéletét is a felsőbb forum gyakran megváltoztatja, a nélkül, hogy csak gondolna is valaki felelősségre való vonásra.

Az első kérdés, vajjon t. i. az alanyi felelősségtől eltekintve, tisztán objektive van-e jogsértés, ez tartozik a közjogi bírászkodáshoz, és annyira összefügg az állami észszel, hogy itt a tényálladékot tulajdonképen nem a felmerült eset képezi, hanem maga a nemzet ezen esetre való vonatkozásban. Itt tehát a nemzet az elbírálásnak alanya és tárgya egyaránt. Ellenben a közigazgatási organum felelőssége szempontjából a tényálladék lehet egyszerű tény, lehet igen komplikált, több tényből összetett, talán a hivatalnoknak összes hivatali eljárására, vagy társadalmi magatartására kiterjedő, de ha egyszer megállapított, akkor in abstracto, magában jó tekintetbe, és semmiféle vonatkozással az egészre. Az alanyi felelősség tehát, eltérőleg az általános nézettől, a közjogi bíróság tárgyköréből kiküszöbölendő, és bárki ítél annak eseteiben, igazságosan csak a rendes bírászkodás álláspontjából ítélhet.

A közigazgatási bírászkodás tárgykörébe ugy a formális legalitás, miként a mértékhatározás tartozik. A privatizáló irány csak a formális legalitást veszi föl abba; mert az államot magánjogi alannak tekinti a fölségjogok gyakorlása terén; a magánjogi alany pedig formális jogán belől semmiféle bíráskodásnak alárendelve nincs, és tetszése szerint jár el, földjébe buzát, vagy rozsot, stb. vethet, csak át ne lépje annak határait. Miután a privatizáló irány szerint a közjogi bírászkodás nem az államnak önrendelkezése bírói módszer szerint, hanem az államnak egy kivüle álló bírói hatalom alá rendelése, nagyon természetes, hogy ezen irány a formális legalitásra szoritja a közjogi bírászkodást, mert ha a mértékhatározásra is kiterjesztené azt, akkor az állam még azon függetlenséggel sem birna, saját alattvalóival szemben, melylyel a magánember bir más magánemberrel szemben. De a helyes álláspontból ez a consequentia fön nem forog; mert e szerint a közjogi bírászkodás egyáltalán nem subordinatíója az államnak, és így a mértékhatározásra való kiterjesztés egyáltalán nem vezet oly képtelenségre, melytől még a pri-

vatizáló irány is visszariad. A rendes bíró két vagy több jogalany közt ítél. A közjogi bíró ugyanazon egy jogalanynak, az államnak, organuma, annak saját belső életében. Itt még a formális legalitas sem külön jogalanyok közt von határt, hanem ugyanazon ethikai személynek életprocessusához tartozik, ép úgy, mint a mértékhatározás. Az állam, mint személy, onnan meríti az alkalmazandó erőt, a hol az személyes életén belől van. Minthogy az állam nem társaság, az egyes, mint az állam tagja, nem is panaszkozhatik aránytalanság miatt, miként a jobb kezem nem panaszkozhatik azért, hogy őt több munkával halmozom el, mint a balkezemet. A nemzet ép úgy rendelkezik a maga erőiről, mint az egyes ember. De a nemzet ethikai személy levén, annak erői egyuttal egyes személyeknek is erői, nemcsak állami, hanem társadalmi erők. Ezen utóbbi szempontból követeli az igazság az egyenlő és arányos mértéket. S ennek garantiája, mint önkontroll, a contradictorius alakszerűség.

A formalis legalitas a positiv jognak helyes magyarázata és alkalmazásában áll. Átkarolja ezen szempontból a közigazgatási bíráskodás a positiv jognak minden alakját: törvényt, szokásjogot, rendeletet, statutumot.

Ezzel szemben áll azon tantétel, mely szerint a rendelet megsértése nem tartozik a közigazgatási bíráskodás tárgykörébe, mert a kormány saját rendelete által nem levén kötve, akarátát bármely pillanatban megváltoztathatja, az alattas hatóságnak a rendeletet sértő eljárását magáévá teheti és nem köteles a rendeletben kihirdetett akarátát az egyes polgárok irányában a maga akarata gyanánt elismerni.

Ezen tantétel ép oly jogtalan, mint erkölestelen. A kihirdetett akarat helyébe, miután a polgárok eszerinti rendezték be ügyeiket, egyes esetekben ad hoc, a ki nem hirdetett akaratot tenni, -- ez oly önkény, melyre joga a törvényhozónak sincs. Szabadságában áll a kormánynak a maga rendeletét megszüntetni és a törvény határain belől szigorubb rendelettel fölcserélni, de a mig érvényben van a rendelet, annak oltalmát senkitől meg nem tagadhatja, ha csak előre, tehát nem ad hoc, fön nem tartá magának a discretionarius hatalmat. A saját rendelet alól dispensálni természetesen szabad, ha ez egy harmadiknak jogsérelme nélkül történik.

Mint bizonyítám, nemcsak a legalitas, hanem a mértékhatározás is a közigazgatási bíráskodás tárgykörébe tartozik. Itt két elv irányadó, melyek közt sort kell tartani. Az első elv az állami érdek, a második az egyenlő mértékhatározás, vagyis egyenlőség és arányosság az egyé-

nek irányában előnyök és terhek tekintetében. („Innehaltung eines gleichen Masses.“)

Napjainkban rendszerint megfordítják e sort. Elsőnek tartják az egyenlő arányt; és csak aztán jő az államérek. De hogy ez fonákság, azt láthatjuk az államélet tűzpróbájában. Hol van az egyenlőség, hol az arány a nemzet jogát védő vitézre nézve, ki a harc mezején elesik? Ily nagy események idején még ma is fölébred az igazi állami öntudat. A mindennapi életben csak részvénytársaságnak nézik az államot. Pedig a munka a mindennapi élethez tartozik; s korunk nem a harc, hanem a munka korszaka. Oda kell tehát törekednünk, hogy a szántóföldön, a műhelyben, és az íróasztal mellett a nemzeti öntudat ép oly erős legyen, mint a harcmezőn.

A nemzet onnan meríti a szükséges erőt, a hol személyes életén belől találja azt; és azon mértékben részesíti állami előnyökben az egyesekeket, a mely mértékben saját személyes élete szempontjából czélszerűnek látja. Ha az állam a nemzet, és nem pusztá részvénytársaság, akkor ez kétségbe sem vonható. És csak második sorban úgy teher, mint előny tekintetében lehetőleg egyenlő mértéket tart. A körülmények egyformasága daczára ma nem engedhető meg „A“-nak a mi tegnap megengedett „B“-nek, há az állam érdeke ma szigorubb mértéket tesz szükségessé. De azért objectívnek kell lenni a mértéknek a discretionarius hatalom gyakorlásában is; s a mig egy bizonyos mértéket a közérdek föntart, az mindenki irányában egyenlőképen alkalmazni kell. A közigazgatási mérték egyenlősége nem dermed magánjoggá. Azért, hogy egy bizonyos mérték bizonyos körülmények közt ma alkalmaztatik, senkinek sincs az egész irányában arra szerzett joga, hogy ugyanazon mérték ugyanazon körülmények közt holnap is alkalmaztassék, de jogosan követelheti a közigazgatási organumtól mindenki, hogy addig, mig az egésznek érdeke mást nem parancsol, ugyanazon mérték ő reá nézve is megtartassék. Az egyenlő mérték tehát nem valami szerzett magánjog, melyet tisztelni kell, ha összedül is a világ, hanem az igazságos eljárás szabálya, melyet alkalmazni kell, a mig létezik, és mely csak addig létezik, mig az állam érdeke meg nem változott. A ki ellenkezőt állít, az utját vágja a haladásnak s oly consequentiákra jut, hogy pl. az orvosi szigorlaton ma sem jogos többet követelni, mint ezelőtt ötven évvel, vagy, hogy a mi megengedett a század elején a hajómalom tulajdonosnak, ugyanaz megengedendő folyamrendőri szempontból a század végén is. Az absolut uralomra emelt magánjog kövületté változtatja a világot.

A közigazgatási bíráskodás a mondottakból folyólag nem a mértékhatározás egyenlő és arányos voltának minden áron való föntartását, hanem a közérdek szempontjából megengedhető egyenlőséget és arányosságot biztosítja; azon régi elvnel fogva, hogy a közjog uralkodik a magánjog fölött, vagyis az állam a társadalom fölött. A társadalmi igazság minden kétségen kívül az egyenlőséget és arányosságot követeli, de első az állam érdek, mely szerint a nemzet, mint államalany, ép úgy rendelkezik a maga személyes erői fölött, (mely erők t. i. a polgároknak, s ezek élet viszonyaiban vannak), mint az egyes ember. Korunk elmerült a társadalmi állam fogalomba, vagyis az önzésbe, s azért a terhek és előnyök egyenlőségét és arányosságát oly módon akarná, mint ezt a részvénytársaságnál látjuk; az államot magasan szárnyaló sasból a sárban fetregő sertéssé tette, melyet csak az egyén számára hizlalnak, és melyből mindenki annyit követel, a mennyivel a hizlaláshoz járult. Szeretném látni ezen elmélet miként tudja megezáfolni a communistákat. Mert ha egyszer az államot, a mely által, mint Cicero mondá, leginkább hasonlítunk Istenhez, az államot, a földnek legmagasb ideálját, a porba döntjük, ha az ember megszűnik önfeláldozó lény lenni, és csak élvező lény akar lenni, mi riaszthat akkor még vissza a communismustól. Mélyebb megaláztatást már ez sem hozhat az emberiségre. Ha egyszer az élvezet absolut elv, mért ne legyen az egyenlő? Mért élvezzen egyik többet, mint a másik? Vagy a nemzetállam, vagy a communismus, — ez a két ut áll ma az emberiség előtt. Harmadik ut nincs. A társasági állam logikailag és lélektanilag communismusra vezet. S logika és lélektan consequentiái ma, a terjedő műveltség folytán, mintegy gyorsvonaton ha'adnak.

Szokás a közigazgatási bíráskodás tárgykörébe tartozó jogokat három csoportra osztani u. m. közigazgatási status, dologi és követelési jogokra. Ez is egy darab magánjog a közjogban. Soha senkinek eszébe nem jutott volna ezen kategóriákat a közigazgatási jogra alkalmazni, ha azok a magánjogban készen nem állanak. A közjogban is mindig a magánjog lebeg szemünk előtt; s miután a rómaiak fölfedezték a magánjog fogalmait a magánjog terén, korunk abban találja kedvét, sőt dicsőségét, hogy a magánjog fogalmait még egyszer felfedezi a közjog terén.

A közjog rendszerét a közjogból kell kiépíteni. Ama három kategória oly öltöny, mely nem a közjogra lőn szabva. Vannak ugyan közigazgatási status jogok, de ezek a közigazgatásban távol sem bírnak oly

fontossággal, mint a személy statusa a magánjogban; és így azok kategóriája nem is képezheti a közigazgatási jog rendszerének oly főszlopát, miként a magánjogban a személy statusa. A „dologi és követelési közigazgasi jogok“ viszont pusztá név, melynek semmi tárgy sem felel meg. Mig a magánjogban az analog megkülönböztetés azon módra vonatkozik, mely szerint valamely érték vagyunkhoz tartozik, (in rem, in personam actio) addig az u. n. közigazgatási dologi és követelési jogok vagyunkhoz, mint ezt Ulbrich helyesen megjegyzi, egyáltalán nem tartoznak. Péld. a mig az állam egy tanintézetet fõntart, jogom van ezt a megállapított föltételek alatt használni. De ez nem lesz szerzett jogommá, és nem követelhetem, hogy az állam azon tanintézetet jövõben is fõntartsa. A közigazgatási jogok nem képezvén vagyonom alkat elemeit miként osztályozhatják mégis ezen jogokat azon módok különbsége alapján, melyek szerint magánjogok tartoznak vagyunkhoz? Egyedül csak azért mivel a tudomány is a magánjog despotismusának lánczaít hordja. Mit szólnánk a természettudósról, ki a halakat piros és zöld tollat viselõkre osztályozná, midõn tudjuk, hogy a halak tollat egyáltalán nem viselnek. Vagy talán a technikai használatot veszik alapul, pl. hogy a vasuton szállítják az embert, az országuton pedig maga jár az ember? Azonban a jog közt, melynél fogva a közigazgatási dolgot használók, és a jog közt, melynél fogva a közigazgatástól valamely szolgáltatást kívánhatok, hire sincs ama különbségnek, mely a magánjogban a dologi és követelési jogok közt fõnforog, sõt az említett közigazgatási jogok közt jogászi különbség egyáltalán semmi sincs. A használat technikai különbsége jogászi különböztetésre alapul nem szolgálhat. Azon közigazgatási tény, melynél fogva az országot az egyes javára építtetik és fõntartatik, és azon közigazgatási tény, melynél fogva az egyes az államvasuton szállítatik, jogászilag nem különbözik; s a magánjog nagyhorderejű megkülönböztetéseit a közjogban ilyesekre vinni vissza, a közjognak szánt epigoni szerep.

A közigazgatási biráskodás szervezetérõl itt csak annyiban van szó, a mennyiben általán a közjogi biráskodásnak, és különösen a közigazgatási biráskodásnak philosophiai lényege ebben is nyilvánul.

A közigazgatási biráskodásnak célja ugyanaz, a mi általán minden közjogi functióé: a nemzetnek, mint activ államalanyának, érvényre jutása. Erre kell irányulni minden közjogi szervezetnek, birói formában és ezen formán kívül, tehát a közigazgatási biráskodás szervezetének is. A kor-

mányhatalom: az önmagát kormányzó nemzet. A közigazgatási bírászkodás: az önmagát bírói módszer szerint kormányzó nemzet.

A közigazgatási bírászkodás a rendes bírászkodástól szigorúan megkülönböztetendő, de mereven el nem különítendő. Az életet logikailag inkább tanulmányozni, mint sem rendezni kell. A rend, mely szerint az élet fejlődik nem logikai rend, bár csak a logika segítségével megismerhető. Az intézmények ereje azok összefüggésében van. A logika, mint elkülönítés már csak a megölt életre vet világosságot.

Akként szervezendő a közigazgatási bírászkodás, hogy átmenjen az abban levő jogászai objectivitás a nemzet szellemébe. A kik csak az egyest akarják biztosítani a közigazgatási bírászkodás által jogsérelem ellen, ezt az egyéni biztosítékot könnyen elérhetik egy tollvonással. Egy közigazgatási törvényszék, milyent Ausztriában látunk, e privatizáló célnek megfelel. Csakhogy az ily bürokratikus szervezet nem a nemzet személyes életének módja, és erkölcsi ereje, hanem csak külsőleges garancia, mint a villámhárító a háztetőn. Oly közigazgatási bírászkodást, mely a nemzeti öntudatot intensivebbé teszi, erkölcsi erőfejlődést közvetít, és a nemzetet fölfegyverzi úgy a despotismus, mint saját szenvedélyei ellen, oly közigazgatási bírászkodást, mely a nemzet vérévé teszi a jogász conservativismusát, és objectivitasát,* a népeleten kívül bürokratiaiilag decretálni annyi, mint semmi. A közigazgatási bírászkodás szervezete olyan legyen, mint az ember idegrendszere, áthassa a nemzeti életet minden ponton, annak úgy egyetemes, mint particularis vonatkozásaiban, a kormányzatban, s az utóbbi szempontból megye- és községben. Természetesen nem kezdődhetik minden közigazgatási pör a községben, de a közigazgatási bírászkodás organismusa, mint egész, — ép úgy mint a nemzetszabadság általán —, minél sűrűbben ágaztassa el gyökereinek szárait a községben. A megyében szervezendő egy collegium, melyben az egész megyére nézve minden közigazgatási bírászkodás központosul, úgy a mértékhatározás, mint a legalitas szempontjából; és pedig részint mint első forumon, részint a községből való föllebezés útján. Számos ügyre nézve ez lesz az utolsó forum, melytől appellálni már nem lehet; különösen mértékhatározás esetében, mert egyenlő mértéket rendszerint csak közlelről lehet tartani, s csak olyantól, ki azon ügykörrel folytonosan foglalkozik, vagy arra közvetlenül fölügyel, lehet várni. Oly dolgokban azonban meg kell engedni a kormányhoz való appellatiót, melyek az egész országra nézve egyenlő mértéket követelnek.

* A jogászai conservativismus nem a conservatív párt, hanem inkább benn van minden pártban.

Mind a közsegeben, mind a megyében a döntés ingyenes tisztségnek, vagyis néporganumnak adandó, ellenben a véleményadás életfogytiglan alkalmazandó fizetéses szakembernek. A néporganum az odavalókból választandó. A szakember kinevezendő és pedig az egész ország hivatalnoki anyagából, hogy mindenkit arra a helyre lehessen állítani, melyre legalkalmasabb.

A központra appellált ügyekben a mértékhatározás szempontjából ítél a ministerium, a legalitás fölött az ország főtörvényszéke, mint nálunk a curia. Az utóbbi ezen ügykör szempontjából nem mint rendes bíró jár el, hanem mint a kormány szervezet része. A mértékhatározás szempontjából a kormány hatalom betetőzése a ministerium, a legalitás szempontjából a főtörvényszék. Ez nem kettős betetőzés, hanem ugyanazon egy betetőzésnek kettős oldala. Ministerium és főtörvényszék e tekintetben együtt képezik a központi hormányt, s a központi kormányon a nemzet személyes egységét. Hisz a parlament két háza sem képezi a nemzet törvényhozási processusának kettős betetőzését, hanem inkább az öntörvényhozó nemzet személyes egységét. Ép így lehet a mondott körben a ministerium és a curia az önmagát kormányzó nemzet személyes egységének szervezete; ha t. i. a kormányzat elve szerint, vagyis az egész álláspontjából az eseteket individualisálva járnak el; mert a szervezet egysége az elvben van. Czélszerű volna, hogy a curiának, mint közigazgatási bíróságnak, üléseiben a ministerium küldöttei s a ministeriumban, mint közigazgatási bíróságban, a curiának küldöttei, szavazati joggal fölrüházva, jelen legyenek.

Szinte általános nézetté lön, hogy a kitünő jogtudósok gyenge államférfiak. és a kitünő államférfiak gyenge jogtudósok. És olykor a tények igazolják ezen nézetet. Mindazáltal abban megnyugodnunk nem szabad, az egyén szempontjából sem, és még kevésbé a nemzetnek az államhatalom gyakorlására való szervezése szempontjából. A jog és politika elválasztása az egyénben tökélyetlenség, a nemzetben betegség. Ha a nemzet elemei, és különösen irányadó elemei, két táborra oszlanak, melyek közül egyik csak jogász, a másik csak politikai érzékkel bír, ez szükségkép belső meghasonlást okoz. A jogász és államférfi érzék együttes fejlesztéséről tehát lemondanunk nem szabad. Ezeknek ugyanazon emberekben való egyesítése lélektani nehézséggel jár, mint minden nagy cél elérése, de épen nem kivihetlen. Folytonosan oda kell törekednünk, hogy minden állampolgár birjon jogász és államférfi fölfogással, mert az állam is jogállam és politikai állam egyszerre. Az ilyest el lehet válasz-

tani a bürokratíában, de a polgároknak nem. A teljesen kifejezett nemzeti szervezetben, vagyis a nemzeti szervezet ideáljában, melyre törekedni kell szakadatlanul, minden polgárnak kell bírnia ama szellemi ruganyossággal, melynél fogva az esküdtszéken mint rendes bíró, és az önkormányzatban mint közigazgatási bíró, eljárni képes legyen, vagyis át tudjon menni az abstract logikából a viszonyoknak az egész szempontjából való concret szemléletére, vagyis a nemzet álláspontjára és viszont. A teljes alkotmányosság ideálja hozza magával, hogy minden állampolgárnak majd egy concret esetet abstract fogalmi alakban, majd egy concret esetet az egész szempontjából individualizálva kell megítélni tudni aszerint, a mint majd a bírói hatalom, majd a kormányhatalom organuma gyanánt jár el. E képességet fölülről kell a nemzetre árasztani. A ministeriumban és a főtörvényszéken kell tehát megkezdeni az államférfias és jogászi érzék egyesítésének nemzeti szervezetét. A munkafelosztás a politikában még veszélyesebb a szabadságra, mint a gazdaságban. Az egésznek szelleme, ez a szabadság szelleme.

Végül az ügyek még egy kategóriája kiemelendő e helyen; t. i. azok, melyek nem fellebbezés útján jutottak a ministeriumhoz, hanem itt kezdődnek és befejeztetnek; melyeknek tehát első és utolsó foruma a ministerium.

A mennyiben ezen ügyek a bírói módszert a közigazgatás hátránya nélkül türik, az magában a ministeriumban alkalmazandó. Vagy tárgyalandók már először contradictorie, vagy csak akkor, ha a formátlan tárgyalás eredményével az érdekelt nincs megelégedve, s mintegy a rosszul értesült ministeriumtól a jobban értesítendő ministeriumhoz fordul.

A privatizáló irány összecsapja kezeit. Hogyan, a ministerium saját ügyében?!

Feleletül utalok a nemzetszabadságra. A nemzetnek mind a három hatalmi ágban függetlennek kell lenni. A ministerek anyagilag felelősek más hatalmi ágaknak, de objektíve, a ministerek kormányhalmi functiója, mint az önmagát kormányzó nemzeti szervezet betetőzése, közigazgatási bírói ügyuton más hatalmi águak alá nem vethető. A törvények szerint kell kormányozni. De ez a „kell“ ép azért van, mert a nemzeti szervezet egyénekből áll, s így ama „kell“ nélkül egyéni akarat foglalhatná el a nemzeti akarat helyét. A nemzet, midőn a kormányhatalmi szervezetben saját törvényeit követi, akkor is ép oly független, mint törvényeinek alkotásában; s a kormányhatalomra szervezett nemzet nem áll a bírói hatalomra szervezett nemzet alatt.

Ismétlem, hogy ezen egész elmélet a nemzetállam elvén alapszik, melynek gyakorlati elismerését a parlamenti kormányrendszerben látjuk. Az absolut rendszerről nem is szólva, ha ez elmélet a német szabású fél-constitutionalismusra nyerne alkalmazást, hol a kormány és nemzet két különböző, és egymással czivódó potentia, akkor természetesen nagy veszélyvel fenyegetné mind a nemzeti, mind az egyéni szabadságot. De ez nem az elmélet hibája.

Azt lehetne mondani, hogy a nemzetszabadságra való utalás nem indokolt, mert ha a nemzetet a kormányhatalomban a nemzetnek a birói hatalomban rendeljük alá, ez mindig ugyanaz a nemzet, tehát a nemzet-szabadságon csorba nem ejtetik.

Materialis szempontból ezt megczáfolni nem lehet, mert ellenfeleink elméletében a mit a nemzet, mint kormányhatalom elveszt, azt megnyeri mint birói hatalom. De formailag nem így áll a dolog. A nemzet csak akkor igazi független államalany, ha mind a három hatalmi ágban független. Ha egy ember péld. a tudományos tevékenységet alárendeli a saját gazdasági érdekének, és a tudományt nem önmagáért, hanem anyagi haszonért, és ennek követelményei szerint, kezeli, az ily ember materialiter szintén nem csorbitja egyéni függetlenségét, de az emberi ideál szempontjából még sem független ember. Minden hasonlat sántikál. De azt az egyet mégis bizonyítja ez a hasonlat, hogy a függetlenségnek nemcsak quantuma, hanem kvalitása is lényeges.

Dr. Kuncz Ignác,
pozsonyi jogtanár.